

Hemşirelerin ve Hemşirelik Öğrencilerinin Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Esneklik Durumları ve Mesleki Benlik Düzeyleri: Tanımlayıcı ve Kesitsel Bir Araştırma

The Level of Cognitive Control and Cognitive Flexibility in Stress and Nurses' Self Concept on Nurses and Nursing Students': A Descriptive and Cross-Sectional Study

¹ Adeviye AYDIN^a, ² Selin UÇGUN^b, ³ Şevval ÇELİK^c, ⁴ Murat Can AYDIN^c

^aNecmettin Erbakan Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, Konya, Türkiye

^bSinop Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Sinop, Türkiye

^cGiresun Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Giresun, Türkiye

Bu çalışma, 7. Uluslararası 11. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi'nde (18-20 Ekim 2023, Ankara) sözlü olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Hemşirelik mesleğinde mesleki sorumlulukları gerçekleştirirken stresli durumlara karşı karşıya kalılabilmektedir. Mesleki algının ve düşüncenin olumlu yönde gelişmiş olması hemşireleri ve hemşirelik öğrencilerinin sorunları ele alış şeklini ve baş etmelerini de etkileyecektir. Bu araştırmada, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Çalışma, tanımlayıcı-kesitsel türdedir. Türkiye'nin kuzeyinde yer alan bir il ve ile bağlı 3 ilçede yer alan devlet hastanelerinde çalışan hemşireler ve bir devlet üniversitesinde eğitimine devam etmekte olan hemşirelik öğrencileri ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 251 hemşire ve 301 hemşirelik öğrencisi katılmıştır. Verilerin toplanmasında "Tanıtıcı Bilgi Formu", "Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği" ve "Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği" kullanılmıştır. Veri analizinde t-test, varyans analizi testi, Pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. **Bulgular:** Hemşirelerin bilişsel kontrol ve esneklik toplam puan ortalamalarının (90,75±16,20) hemşirelik öğrencilerinin puan ortalamalarından (84,18±14,11) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Mesleki benlik puanında hemşirelerde bakım, iletişim, çalışanlar arası ilişkiler ve bilgi puan ortalamaları hemşirelik öğrencilerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Katılımcıların bilişsel kontrol ve esneklik puanları arttıkça mesleki benlik puanlarının da arttığı belirlenmiştir (p<0,05). **Sonuç:** Araştırmadan elde edilen bulgularına göre hemşirelik öğrencilerinin streslerine yönelik esneklik ve kontrollerinin artırılması, profesyonellik ve baş etmeye yönelik becerilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiği belirlenmiştir.

ABSTRACT Objective: While performing professional responsibilities in the nursing profession, stressful situations may be encountered. The positive development of professional perception and thought will also affect the way nurses and nursing students handle and cope with problems. In this study, it was aimed to examine the cognitive control and flexibility states in stressful situations and nurses' self concept of nurses and nursing students. **Material and Methods:** This is a descriptive cross-sectional study. The research was conducted with nurses working in public hospitals in a province and three districts in the north of Türkiye and nursing students continuing their education at a state university. 251 nurses and 301 nursing students participated in the research. "Introductory Information Form", "Cognitive Control and Flexibility Scale in Stressful Situations" and "Nurse Self-Concept Scale" were used to collect data. t-test, analysis of variance test and Pearson correlation analysis were used in data analysis. **Results:** It was determined that the nurses' cognitive control and flexibility total mean scores (90.75±16.20) were higher than the nursing students' mean scores (84.18±14.11). In terms of self-concept, it was determined that the average scores of nurses in care, communication, relations between employees and knowledge were higher than nursing students. It was determined that as the participants' cognitive control and flexibility scores increased, their nurse self-concept scores also increased (p<0.05). **Conclusion:** According to the results of the research, it was determined that nursing students' flexibility and control over their stress should be increased, and their professionalism and coping skills should be developed and supported.

Anahtar Kelimeler: Hemşireler; hemşirelik öğrencileri; stres; benlik kavramı

Keywords: Nurses; nursing students; stress; self-concept

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:

Aydın A, Uçgun S, Çelik Ş, Aydın MC. Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeyleri: Tanımlayıcı ve kesitsel bir araştırma. Türkiye Klinikleri J Nurs Sci. 2024;16(4):1236-47.

Correspondence: Adeviye AYDIN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, Konya, Türkiye

E-mail: adeviye86@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 14 Feb 2024

Received in revised form: 18 Oct 2024

Accepted: 23 Oct 2024

Available online: 14 Nov 2024

2146-8893 / Copyright © 2024 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Sağlık bakım ortamında hemşirelerin karşılaştığı stresörler, fiziksel ve ruhsal sorunlara yatkınlığı artırmaktadır.¹ Bu durum hemşirelerin sağlığını ve mesleki yaşamını etkilemektedir.^{2,3} Hemşirelerin orta ile yüksek düzeyde stres deneyimlediği görülmektedir.⁴ Etkili hasta bakımının sürdürülmesinde ve güvenilir bir ortam sağlamada, hemşirelerin iş stresinin ele alınması, baş etme yollarının değerlendirilmesi gerekmektedir.¹ Mesleki yaşamda olduğu gibi hemşirelik eğitimi de akademik olarak yoğun bilgi ve beceri gelişimini içerdiğinden hemşirelik öğrencilerinin akademik yaşam ve uygulama süreçlerinde stres düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.⁵ Özellikle klinik deneyim stresin oluşumunda önemli bir etmendir.⁶ Bilişsel ve davranışsal etmenler, söz konusu stresle baş etmede kullanılan stratejilerdir. Stresle etkili baş edebilen bireylerin bilişsel esneklik becerilerini etkin bir şekilde kullandığı belirtilmektedir.⁷

Bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik, bireyin yaşamda karşı karşıya kaldığı değişen durumlar karşısında uyum sağlayabilmesine yardımcı olmaktadır. Bilişsel kontrol hedefe ulaşmak için etrafındaki diğer bilgilerin yerine asıl konuya odaklanmayı ifade etmektedir.⁸ Bilişsel esneklik, zor durumları kontrol edilebilir olarak algılayabilme, pek çok alternatifi ortaya koyma, açıklama ve zor durumlara yönelik alternatif çözüm üretme özelliklerini içermektedir.⁹ Bireylerin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik yetenekleri azaldıkça depresif belirtilerin ve sosyal medya bağımlılığının arttığı belirlenmiştir.^{8,10} Demirtaş gerçekleştirdiği çalışmada, bilişsel esneklik ve kontrolün ve umudun durumluk anksiyetesinin oluşumunda önleyici bir etmen olduğunu belirtmiştir.¹¹ Hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada, öğrencilerin stres düzeyleri arttıkça bilişsel esnekliklerinin azaldığı belirlenmiştir.¹² Bilişsel esneklik düzeyi yüksek olan hemşirelik öğrencilerinin stresle daha etkin baş ettikleri ve akademik yönden daha başarılı oldukları görülmektedir.¹³

Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stres anında baş etme çabaları bilişsel esneklik ve kontrol sağlamaları olaylara farklı bakış açıları ile bakmalarını sağlayarak stresi en aza indirir ve probleme hızlı çözüm bulmayı sağlar bu durum ise mesleki benliği etkileyebilmektedir. Hemşirelik mesleğine ilişkin

bilgi ve becerilerin edinilmesi sürecinde hemşireliğe özgü kişisel yeterlilik duygusu, bir diğer deyişle mesleki benlik oluşur.¹⁴ Hemşirelerle gerçekleştirilen mesleki benlik kavramının incelendiği bir çalışmada deneyim, cinsiyet ve eğitim düzeyinin hemşirelerin mesleki benlik puanlarını etkilediği belirlenmiştir.¹⁵ Hemşirelik öğrencilerinin mesleki benliklerinin toplumun mesleğe yönelik tutumundan etkilendiği görülmektedir.¹⁶ Hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada ise öğrencilerin mesleki benliklerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır.¹⁷ Mesleki benlikleri yüksek olan hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.¹⁸

Hemşirelik mesleğine ilişkin tutumlar eğitim sürecinde şekillenmekte olup çeşitli stresörlerle baş edebilme ve stratejilerin gelişimi daha meslek yaşamına atılmadan bireylerin kendilerini güçlendirmesi ile sağlanabilir. Literatür incelemesinde, bilişsel esneklik ve bilişsel kontrolün ve mesleki benliğin hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde incelendiği görülmektedir. Ancak her iki grubun birlikte değerlendirildiği çalışmaya rastlanmamıştır. Mesleki benlik kavramının gelişiminin, bireylerin olaylara bakış açısı, katı bir tutum olmadan daha profesyonel yaklaşabilmeleri ve esnekliklerinin artması ile sağlanacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma soruları:

- Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeyleri nasıldır?
- Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeyleri arasında farklılık var mıdır?
- Sosyodemografik değişkenlere göre hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benlik düzeyleri değişmekte midir?
- Stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik puanları ile mesleki benlik düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN TİPİ

Bu araştırmada, tanımlayıcı-kesitsel araştırma türü kullanılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Türkiye'nin kuzeyinde yer alan bir il ve bu ile bağlı 3 ilçede aktif çalışan hemşireler ve bir devlet üniversitesinde eğitim öğretime devam eden hemşirelik öğrencileri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma evreninde yer alan devlet hastanelerinde çalışan 600 hemşire, hemşirelik bölümünde eğitim ve öğretime devam eden 500 hemşirelik öğrencisi bulunmaktadır. Araştırmanın hemşire ve hemşirelik öğrencisi örnekleme için yapılan evreni bilinen örnekleme hesaplamasında %95 güven aralığı %5 hata ile en az 234 hemşire ve 217 hemşirelik öğrencisine ulaşılması gerektiği bulunmuştur. Araştırmaya dâhil edilme kriterleri, belirlenen devlet hastanelerinde hemşire olarak çalışıyor olma, belirlenen üniversitenin hemşirelik bölümünde ve hemşirelik öğrencisi olmasıdır. Araştırmada kayıplar da düşünülerek örnekleme yaklaşık %10-15 katılımcı eklendi. Araştırma kriterlerini karşılayan katılımcılar, araştırma uygulandığı tarihler arasında gönüllülük esası ile seçilmiştir. Araştırma, 251 (%41,83) hemşire ve 301 (%60,1) hemşirelik öğrencisi olmak üzere toplam 552 (%50,18) birey ile tamamlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada Tanıtıcı Bilgi Formu, Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği ve Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan formlar, hemşire ve hemşirelik öğrencileri için 2 ayrı form olarak oluşturulmuştur.¹⁴⁻¹⁶ Hemşire katılımcılar için hazırlanan formda yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, çalışma şekli, pozisyon, çalışılan klinik, bulunduğu klinikte çalışma süresi, çalışma süresi, mesleği isteyerek seçme durumunu içeren 13 soru yer almaktadır. Hemşirelik öğrencileri için hazırlanan formda yaş, cinsiyet, sınıf, kalınan yer, anne eğitim durumu,

baba eğitim durumu, ekonomik düzey ve mesleği isteyerek seçme durumunu içeren 8 soru bulunmaktadır.

Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği: Ölçek Gabrys ve ark. tarafından geliştirilmiş olup, Türkçe uyarlamasını Demirtaş gerçekleştirmiştir.^{8,19} Ölçek toplam 18 maddeden oluşmakta olup 7'li Likert türünde (1=Hiç katılmıyorum, 7=Tamamen katılıyorum) bir derecelendirme sistemine sahiptir. Ölçeğin "duygular üzerinde bilişsel kontrol" ile "değerlendirme ve başa çıkma esnekliği" olmak üzere 2 alt boyutu bulunmaktadır. Türkçe uyarlamasında Cronbach alfa katsayısı ölçeğin geneli için 0,90, duygular üzerinde bilişsel kontrol alt boyutu için 0,88 ve değerlendirme ve başa çıkma esnekliği alt boyutu için 0,88 olarak saptanmıştır.¹⁹ Bu çalışmanın Cronbach alfa değerleri ölçeğin geneli için 0,85, duygular üzerinde bilişsel kontrol alt boyutu için 0,81 ve değerlendirme ve başa çıkma esnekliği alt boyutu için 0,86 olarak bulunmuştur.

Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği: Cowin tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Zencir ve ark. tarafından gerçekleştirilmiştir.^{20,21} Ölçek hemşirenin çalışması ile spesifik ilişkili olan benlik kavramının alt boyutlarının gelişimi ve stabilitesini ölçmeyi amaçlar. Ölçeğin Türkçe uyarlamasında hemşire ve hemşirelik öğrencileri için geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ölçek 36 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 8'li Likert (kesinlikle yanlıştan, kesinlikle doğruya) tipindedir. Her alt boyut altı maddeden oluşmaktadır. Bu boyutlar, 1) hemşirenin genel benliği, 2) bakım, 3) çalışanlar arası ilişkiler, 4) iletişim, 5) bilgi ve 6) liderliktir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça mesleki benlikleri artmaktadır. Cowin'in çalışmasında ölçeğin alt boyutlara göre Cronbach alfa katsayıları 0,78-0,95 arasında değiştiği belirlenmiştir.²⁰ Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach alfa katsayıları alt boyutlarda 0,83-0,91 arasında değişmektedir.²¹ Bu çalışmada, Cronbach alfa katsayıları genel benlik alt boyutu için 0,92, bakım alt boyutu için 0,89, iletişim alt boyutu için 0,90, çalışanlar arası ilişki alt boyutu için 0,89, bilgi alt boyutu için 0,88, liderlik alt boyutu için 0,87 ve ölçeğin geneli için 0,97 olarak bulunmuştur.

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma uygulaması için gerekli tüm izinler alındıktan sonra örnekleme oluşturan hemşirelere ve hemşirelik öğrencilerine araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılara bilgilendirilmiş gönüllü onam formu verilmiş, form doldurulduktan sonra veri toplama formları uygulanmıştır. Araştırma Helsinki Deklarasyonu prensiplerine uygun olarak yapılmıştır. Araştırma verileri Kasım 2022-Mart 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama süresi 10-15 dk sürmüştür.

VERİLERİN ANALİZİ

Veri toplama aşaması sona erdikten sonra formların kontrolü sağlanmış ve veri girişleri yapılmıştır. Verilerin analizi SPSS 25.0 (IBM, ABD) programı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılımına basıklık-çarpıklık değerleri ve histogramların incelenmesi ile karar verilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve verilerin analizinde parametrik testler (t-test, varyans analizi testi, ikili karşılaştırmalarda “post hoc” testlerden Tukey testi ve Pearson korelasyon analizi) kullanılmıştır. Veri analizinde anlamlılık değeri $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın yapılabilmesi için Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 06 Temmuz 2022 tarihinde 2022/124 sayılı kararla etik izin ardından araştırmaya dâhil edilen hastanelerde uygulama yapılabilmesi için 01 Eylül 2022 tarihinde İl Sağlık Müdürlüğünden ve hemşirelik öğrencileriyle çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için 04 Ekim 2022 tarihinde ilgili fakülte dekanlığından uygulama izni alınmıştır. Araştırmada gönüllülük esastır ve araştırmaya dâhil edilen hemşire ve hemşirelik öğrencilerinden yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşirelerin yaş ortalaması $33,48 \pm 8,78$ 'dir (minimum: 19-maksimum: 57). Hemşirelerin %80,1'i kadın, %60,2'si evli, %50,6'sının çocuğu bulunmamakta, %79,7'si lisans mezunudur. Hemşirelerin %44,2'si diğer birimlerde çalışmakta, büyük çoğunluğu (%90,4) klinik hemşiresi olarak

görev yapmakta, %70,5'i vardiyalı çalışmakta ve %83,3'ü mesleği isteyerek gerçekleştirmektedir. Katılımcıların hemşire olarak çalışma süresi ortalaması $11,12 \pm 9,37$ yıldır (Tablo 1).

Hemşirelik öğrencilerinin yaş ortalaması $20,47 \pm 1,54$ 'tür. Hemşirelik öğrencilerinin %30,2'si ikinci sınıf öğrencisi, %68,4'ü kadın, %38,9'unun annesi ilköğretim mezunu ve %29,9'unun babası lise mezunudur. Katılımcıların %85,7'si yurtda kalmakta, %59,5'inin ekonomik gelirini geliri giderine denk olarak algılamakta ve %77,1'i mesleğini isteyerek seçtiğini belirtmiştir (Tablo 2).

Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ile

TABLO 1: Hemşirelerin tanıtıcı özelliklerinin dağılımı.

Hemşireler (n=251)	n	%
Cinsiyet		
Kadın	201	80,1
Erkek	50	19,9
Medeni durum		
Bekâr	100	39,8
Evli	151	60,2
Çocuk sahibi olma durumu		
Evet	124	49,4
Hayır	127	50,6
Eğitim düzeyi		
Lise	20	8,0
Ön lisans	20	8,0
Lisans	200	79,7
Lisansüstü	11	4,3
Çalışılan klinik		
Dahili birimler-Cerrahi birimler	102	40,7
Yoğun bakım	38	15,1
Diğer (acil, ameliyathane, poliklinikler, kan alma, diyaliz vb.)	111	44,2
 Pozisyon		
Klinik hemşire	227	90,4
Yönetici hemşire	24	9,6
Çalışma şekli		
Vardiyalı	177	70,5
Sadece gündüz	74	29,5
Mesleği isteyerek gerçekleştirme durumu		
Evet	209	83,3
Hayır	42	16,7
$\bar{X} \pm SS$		
Yaş	33,48±8,78	(minimum: 19-maksimum: 57)
Çalışma süresi	11,12±9,37 (yıl)	

SS: Standart sapma.

TABLO 2: Hemşirelik öğrencilerinin tanıtıcı özelliklerinin dağılımı.

Hemşirelik öğrencileri (n=301)	n	%
Yaş	20,47±1,54 (minimum:18, maksimum: 30)	
Sınıf		
1. sınıf	68	22,6
2. sınıf	91	30,2
3. sınıf	82	26,6
4. sınıf	60	20,6
Cinsiyet		
Kadın	206	68,4
Erkek	95	31,6
Anne eğitim düzeyi		
Okuryazar değil	19	6,3
İlkokul mezunu	117	38,9
Ortaokul mezunu	67	22,3
Lise mezunu	63	20,9
Üniversite mezunu	30	10,0
Yanıtlamayan	5	1,6
Baba eğitim düzeyi		
Okuryazar değil	6	2,0
İlkokul mezunu	79	26,2
Ortaokul mezunu	68	22,6
Lise mezunu	90	29,9
Üniversite mezunu	54	17,9
Lisansüstü mezunu	4	1,3
Kalınan yer		
Yurt	258	85,7
Aileyle birlikte yaşama	22	7,3
Diğer (arkadaş, tek başına, akrabayla)	21	7,0
Ekonomik düzey geliri		
Geliri giderinden az	90	29,9
Geliri giderine denk	179	59,5
Geliri giderinden fazla	31	10,3
Yanıtlamayan	1	0,3
Mesleği isteyerek seçme durumu		
Evet	232	77,1
Hayır	66	21,9
Yanıtlamayan	3	1,0

mesleki benlik puanlarının karşılaştırılmasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). Hemşirelerin duygular üzerine bilişsel kontrol, değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik toplam puan ortalamaları, hemşirelik öğrencilerine göre daha yüksektir. Mesleki benlik puanlarına göre ise hemşirelik öğrencilerinin genel benlik puanı hemşirelerden daha yüksektir. Hemşirelerin ise bakım, iletişim, çalışanlar arası ilişkiler ve bilgi puan ortalamaları, hemşirelik öğrencilerinden

TABLO 3: Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik ve mesleki benlik puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Katılımcılar	Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği					Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği				
	Duygular üzerine bilişsel kontrol $\bar{X}\pm SS$	Değerlendirme ve başa çıkma esnekliği $\bar{X}\pm SS$	Toplam puan $\bar{X}\pm SS$	Hemşirenin genel benliği $\bar{X}\pm SS$	Bakım $\bar{X}\pm SS$	İletişim $\bar{X}\pm SS$	Çalışanlar arası ilişkiler $\bar{X}\pm SS$	Bilgi $\bar{X}\pm SS$	Liderlik $\bar{X}\pm SS$	Toplam puan $\bar{X}\pm SS$
Hemşire	40,12±10,59	50,63±8,38	90,75±16,20	5,74±1,75	6,55±1,10	6,86±0,96	6,77±0,96	6,61±1,08	5,72±1,50	6,38±1,00
Hemşire öğrenci	36,43±8,90	47,75±7,93	84,18±14,11	6,04±1,60	6,23±1,33	6,45±1,24	6,44±1,25	6,30±1,35	5,69±1,48	6,19±1,21
İstatistiksel analiz	t=4,381 p=<0,001	t=4,133 p=<0,001	t=5,025 p=<0,001	t=-2,122 p=0,034	t=3,075 p=0,002	t=4,360 p=<0,001	t=3,524 p=<0,001	t=3,065 p=0,002	t=0,199 p=0,843	t=1,909 p=0,057

SS: Standart sapma.

daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Her iki grupta liderlik ve mesleki benlik toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 3).

Hemşirelerin sosyodemografik değişkenlere göre stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik puanları ile mesleki benlik puanlarının karşılaştırması Tablo 4’te yer almaktadır. Erkek hemşirelerin liderlik puan ortalamaları, kadın hemşirelerden daha yüksektir. Medeni duruma göre çalışanlar arası ilişkiler puan ortalaması evli hemşirelerde, bekâr hemşirelerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yönetici hemşire olarak çalışan hemşirelerin bakım, liderlik ve mesleki benlik toplam puan ortalaması, klinik hemşire olarak çalışanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Mesleği isteyerek gerçekleştiren hemşirelerin bilişsel kontrol ve esneklik toplam puan ortalamaları ile değerlendirme ve başa çıkma esnekliği puan ortalaması, mesleği isteyerek gerçekleştirmeyenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Mesleki benlik toplam puanı ve tüm alt boyutların puan ortalamaları mesleği isteyerek gerçekleştirenlerde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyine göre lisansüstü mezun olan hemşirelerin değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve bilişsel kontrol esneklik toplam puan ortalaması, ön lisans mezunu hemşirelerden daha yüksektir. Mesleki benlik ölçeğinin alt boyutlarından bakım puanının lise mezunu hemşirelerde, lisansüstü mezun hemşirelerden daha düşük olduğu belirlenmiştir. Çalışılan birimlere göre diğer birimlerde çalışan hemşirelerin değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve bilişsel kontrol ve esneklik toplam puan ortalaması, dahili birimler-cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerden daha yüksektir. Mesleki benlik alt boyutlarından iletişim ve liderlik boyutlarının puan ortalaması diğer birimlerde çalışan hemşirelerde dahili-cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerden daha yüksektir (Tablo 4). Hemşirelerin çalışma şekline göre stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik puanları ile mesleki benlik puanlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Hemşirelik öğrencilerinde sosyodemografik değişkenlere göre ölçek puanları incelendiğinde, bilişsel esneklik ve kontrol toplam puanında erkek

öğrencilerin kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Erkek öğrencilerinin genel benlik puanları, kadın öğrencilere göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Mesleği isteyerek seçen öğrencilerin; duygular üzerine bilişsel kontrol, bilişsel esneklik ve bilişsel kontrol toplam puan ortalaması ve hemşirenin genel benliği, bakım, iletişim, çalışanlar arası ilişkiler, bilgi, liderlik ve mesleki benlik toplam puan ortalamaları isteyerek seçmeyenlere göre daha yüksektir (Tablo 5). Hemşirelik öğrencilerinin sınıflarına, kaldıkları yere ve ekonomik durumlarına göre bilişsel kontrol ve esneklik puanları ile mesleki benlik puanları arasında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan tüm katılımcıların stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik puanları ile mesleki benlik puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik puanı ile mesleki benlik puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki belirlenmiştir ($p<0,05$) (Tablo 6).

TARTIŞMA

Bu çalışmada, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve esneklik durumları ve mesleki benliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Hemşirelerin bilişsel kontrol ve esneklik puanlarının, hemşirelik öğrencilerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Hemşireler çalışılan ortam, bakım sunulan bireyler ve mesleki sorumluluklar açısından stresin yoğun olduğu koşullarda hizmet sunmaktadır. Zor durumlara yönelik esnek bir bakış açısının kazanılması uyum sağlama ve baş etme kapasitesinin artmasına yol açmaktadır. Hemşirelerin esneklik ve baş etme becerilerinin gelişmesi mesleğe uyuma, iş stresiyle etkin baş etmeye ve psikolojik olarak iyi oluşa önemli katkılar sağladığı görülmektedir.²² Hemşirelik öğrencileri de bilgi ve becerilerinin gelişimi açısından kapsamlı bir eğitimden geçmekte bu süreçte zaman zaman zorlanabilmektedirler. Lisans eğitimi boyunca öğrenciler teorik ve uygulamaya ilişkin beklentileri karşılamakta ve mezun olmaktadır. Beceri gelişimi boyunca karşılaşılan stresörler (akademik başarısızlık, mezuniyet sonrası istihdam vb.) öğrencilerin bakış açılarını olumsuz yönde etkile-

TABLO 4: Hemşirelerin sosyodemografik değişkenlere göre stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik ve mesleki benlik puan ortalamalarının karşılaştırılması.

	Hemşireler	Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği					Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği				
		Duyular üzerine bilişsel kontrol	Değerlendirme ve başa çıkma esnekliği	Bilişsel esneklik ve kontrol toplam puanı	Hemşirenin genel benliği	Bakım	İletişim	Çalışanlar arası ilişkiler	Bilgi	Liderlik	Mesleki benlik toplam puanı
Cinsiyet	Kadın	39,86±10,57	50,20±8,68	90,05±16,51	5,83±1,65	6,56±1,10	6,85±0,95	6,76±0,98	6,64±1,06	5,63±1,51	6,38±0,99
	Erkek	41,18±10,70	52,36±6,83	93,54±14,68	5,38±2,08	6,50±1,11	6,92±1,01	6,81±0,89	6,51±1,17	6,10±1,40	6,37±1,08
Medeni durum	İstatistiksel analiz	t=-1,637 p=0,103	t=-1,373 p=0,171	t=-1,035 p=0,302	t=1,640 p=0,102	t=-0,284 p=0,776	t=-0,509 p=0,611	t=-2,563 p=0,011	t=-0,895 p=0,372	t=-1,993 p=0,047	t=-0,051 p=0,959
	Bekâr	39,71±10,64	49,74±8,38	89,45±16,45	5,51±1,84	6,52±1,03	6,77±1,02	6,58±1,04	6,54±1,19	5,62±1,51	6,26±1,05
Pozisyon	Evli	40,39±10,58	51,22±8,34	91,61±16,02	5,88±1,68	6,57±1,14	6,92±0,92	6,90±0,88	6,66±1,01	5,79±1,49	6,45±0,97
	İstatistiksel analiz	t=-0,499 p=0,618	t=-1,373 p=0,171	t=-1,035 p=0,302	t=1,640 p=0,102	t=-0,284 p=0,776	t=-1,206 p=0,229	t=2,563 p=0,011	t=-0,895 p=0,372	t=-0,851 p=0,396	t=-1,498 p=0,135
Mesleği isteyerek gerçekleştirme durumu	Yönetici hemşire	42,33 ±11,86	52,78±8,12	95,11±18,12	5,83±1,74	7,08±0,74	7,15±0,81	7,13±0,88	6,93±1,07	6,67±1,06	6,80±0,88
	Klinik hemşire	39,89±10,45	50,40±8,39	90,29±15,95	5,73±1,76	6,49±1,11	6,83±0,9	6,73±0,96	6,58±1,08	5,62±1,50	6,33±1,01
Eğitim düzeyi	İstatistiksel analiz	t=1,077 p=0,283	t=1,326 p=0,186	t=1,391 p=0,165	t=0,288 p=0,774	t=3,507 p=0,001	t=1,567 p=0,118	t=1,951 p=0,052	t=1,514 p=0,131	t=4,424 p=<0,001	t=2,202 p=0,029
	Evlet	40,67±10,68	51,19±8,34	91,86±16,05	6,11±1,51	6,73±0,97	7,01±0,82	6,93±0,81	6,83±0,88	5,89±1,47	6,58±0,85
Çalışılan birim	Hayır	37,39±9,79	47,84±8,11	85,23±15,97	3,87±1,71	5,66±1,24	6,13±1,24	6,00±1,24	5,53±1,35	4,88±1,34	5,35±1,08
	İstatistiksel analiz	t=1,838 p=0,067	t=2,388 p=0,018	t=2,444 p=0,015	t=7,892 p=<0,001	t=5,303 p=<0,001	t=4,356 p=<0,001	t=4,633 p=<0,001	t=6,007 p=<0,001	t=4,109 p=<0,001	t=8,185 p=<0,001
Çalışılan birim	Lise ^a	38,75±10,57	48,27±8,07	87,03±15,20	5,03±2,09	5,93±1,40	6,53±1,20	6,46±1,06	6,21±1,03	5,17±1,53	5,89±1,04
	Ön lisans ^b	37,65±10,99	47,30±10,35	84,95±17,41	6,08±1,85	6,74±1,06	6,77±0,94	6,78±0,93	6,72±0,94	5,93±1,80	6,50±1,15
Çalışılan birim	Lisans ^c	40,17±10,58	50,90±8,16	91,07±16,04	5,72±1,72	6,57±1,0	6,89±0,91	6,79±0,93	6,62±1,09	5,72±1,45	6,39±0,96
	Lisansüstü ^d	46,27±8,81	55,91±5,99	102,18±13,53	6,68±1,01	7,04±1,47	7,02±1,31	7,03±1,22	6,95±1,24	6,36±1,61	6,85±1,20
Çalışılan birim	İstatistiksel analiz	F=1,726 p=0,162	F=3,195 p=0,024	F=3,138 p=0,026	F=2,457 p=0,064	F=3,197 p=0,024	F=1,020 p=0,384	F=1,003 p=0,392	F=1,371 p=0,252	F=1,725 p=0,162	F=2,549 p=0,066
	"post hoc": Tukey testi		b-d	b-d		a-d					
Çalışılan birim	Dahili birim-Cerrahi birim ^e	39,24±9,85	48,37±9,56	87,61±16,80	5,56±1,55	6,44±1,01	6,73±0,82	6,71±0,84	6,48±0,95	5,45±1,50	6,23±0,86
	Yoğun bakım ^f	40,72±10,39	50,76±6,85	91,48±15,45	5,71±1,49	6,65±1,02	6,68±1,10	6,56±1,05	6,55±1,17	5,48±1,45	6,27±1,05
Çalışılan birim	Diğer ^g	40,72±11,32	52,65±7,13	93,38±15,51	5,90±1,99	6,62±1,20	7,04±1,00	6,90±1,02	6,75±1,16	6,05±1,46	6,55±1,09
	(acil, ameliyathane, poliklinikler, Kan alma, diyaliz vb.)										
Çalışılan birim	İstatistiksel analiz	F=0,591 p=0,555	F=7,310 p=0,001	F=3,483 p=0,032	F=1,022 p=0,361	F=0,934 p=0,394	F=3,706 p=0,026	F=2,136 p=0,120	F=1,770 p=0,172	F=4,962 p=0,008	F=2,916 p=0,066
	"post hoc": Tukey testi		a-c	a-c			a-c			a-c	

TABLO 5: Hemşirelik öğrencilerinin sosyodemografik değişkenlere göre stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik ve mesleki benlik puan ortalamalarının karşılaştırılması.

	Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği					Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği					
	Hemşirelik öğrencileri	Duygular üzerine bilişsel kontrol	Değerlendirme ve başa çıkma esnekliği	Bilişsel esneklik ve kontrol toplam puanı	Hemşirenin genel benliği	Bakım	İletişim	Çalışanlar arası ilişkiler	Bilgi	Liderlik	Mesleki benlik toplam puanı
Cinsiyet	Kadın Erkek İstatistiksel analiz	35,86±8,68 37,68±9,28 t=-1,656 p=0,099	47,18±7,87 48,98±7,98 t=-1,832 p=0,068	83,04±13,75 86,66±14,63 t=-2,078 p=0,039	6,22±1,48 5,64±1,77 t=2,990 p=0,003	6,30±1,27 6,08±1,44 t=1,387 p=0,167	6,51±1,22 6,34±1,28 t=1,081 p=0,281	6,53±1,20 6,25±1,33 t=1,822 p=0,069	6,37±1,30 6,13±1,44 t=1,453 p=0,147	5,63±1,48 5,84±1,48 t=-1,134 p=0,258	6,26±1,17 6,05±1,27 t=1,443 p=0,150
Mesleği isteyerek seçme durumu	Evet Hayır İstatistiksel analiz	37,01±8,53 34,37±10,04 t=2,132 p=0,034	48,13±7,51 46,31±9,33 t=1,640 p=0,102	85,15±13,42 80,68±16,21 t=2,271 p=0,024	6,51±1,11 4,41±1,95 t=8,363 p<0,001	6,50±1,06 5,39±1,72 t=4,962 p<0,001	6,70±0,99 5,66±1,62 t=4,966 p<0,001	6,69±0,98 5,63±1,63 t=5,017 p<0,001	6,60±1,05 5,27±1,74 t=5,864 p<0,001	5,87±1,36 5,09±1,75 t=3,343 p<0,001	6,48±0,93 5,24±1,54 t=6,192 p<0,001

TABLO 6: Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik puanları ile mesleki benlikleri arasındaki ilişki (n=552).

Ölçek alt boyutları	Stresli Durumlarda Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Ölçeği					Hemşire Mesleki Benlik Ölçeği				
	Duygular üzerine bilişsel kontrol	Değerlendirme ve başa çıkma esnekliği	Bilişsel kontrol ve esneklik toplam puanı	Hemşirenin genel benliği	Bakım	İletişim	Çalışanlar arası ilişkiler	Bilgi	Liderlik	Mesleki benlik toplam puanı
Duygular üzerine bilişsel kontrol	-									
Değerlendirme ve başa çıkma esnekliği	r=0,446**	-								
Bilişsel kontrol ve esneklik toplam puanı	r=0,878**	r=0,820**	-							
Hemşirenin genel benliği	r=0,149**	r=0,157**	r=0,180**	-						
Bakım	r=0,240**	r=0,352**	r=0,342**	r=0,664**	-					
İletişim	r=0,210**	r=0,351**	r=0,322**	r=0,552**	r=0,770**	-				
Çalışanlar arası ilişkiler	r=0,193**	r=0,336**	r=0,303**	r=0,605**	r=0,765**	r=0,877**	-			
Bilgi	r=0,248**	r=0,340**	r=0,340**	r=0,722**	r=0,804**	r=0,781**	r=0,805**	-		
Liderlik	r=0,195**	r=0,293**	r=0,281**	r=0,516**	r=0,625**	r=0,577**	r=0,559**	r=0,604**	-	
Mesleki benlik toplam puanı	r=0,238**	r=0,347**	r=0,338**	r=0,813**	r=0,895**	r=0,867**	r=0,880**	r=0,913**	r=0,767**	-

** p<0,01; r=Pearson korelasyon katsayısı.

yebilmektedir. Nitekim hemşirelerin, öğrencilere göre daha esnek olması klinikteki sorumluluklarına yönelik farkındalık gelişimi ve stresin oluşturduğu gerginliğe yönelik yönetim stratejilerinin gelişmesinden kaynaklanabilir.

Hemşirelerin hemşirelik öğrencilerinden mesleki benlik alt boyutlarından iletişim, çalışanlar arası ilişki, bakım ve bilgi puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer biçimde her iki grubun karşılaştırıldığı Başar ve ark.'nın çalışmasında da hemşirelerin iletişim becerilerinin daha iyi düzeyde olduğu saptanmıştır.²³ Huang ve Pun'un çalışmasında, hemşireler bakımı sağlarken hastalarıyla bütünleştikleri çeşitli iletişim stratejileriyle etkili etkileşimde buldukları ancak öğrencilerin etkileşime geçme ve bütünleşme konusunda yeterli bir anlayışının olmadığı belirlenmiştir.²⁴ Ayrıca hemşireler sağlık ekibinin bir parçası olması ve bakımın sürekliliğinin sağlanması gerekliliğinden ekip üyeleriyle ve meslektaşlarıyla sürekli etkileşim içinde bulunmaktadır. Hemşirelerin aynı kurumda benzer amaçlarla bir arada bulunmaları çalışanlarla ilişkilerinin güçlenmesine yol açmaktadır. Diğer yandan hemşirelik öğrencilerinin belirli sürede klinikte bulunmaları, çalışanlarla ve hastalarla etkileşimlerini sınırlandırabileceğinden mesleki benliğe ilişkin puanlarının daha düşük olmasına neden olabilmektedir. Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin karşılaştırıldığı Bal Özkaptan ve Güner'in çalışmasında da hemşirelerin uygulamalarında kanıt dayalı hemşireliğe ilişkin tutumlarının hemşirelik öğrencilerinden daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.²⁵ Hemşirelerin bakım ve bilgi puanlarının yüksek olması ise mesleki yaşamlarında hasta bakımını aktif olarak gerçekleştirmeleri ve bu konuda yeterliliklerinin gelişmesi, eğitim sürecinde aldıkları bilginin yanında mesleki deneyimin de getirdiği bilgi kazanımının olmasından kaynaklanabilmektedir.

Hemşirelerde mesleki benlik puan ortalamalarında cinsiyete, medeni duruma, pozisyona, eğitim düzeyine, çalışılan birime ve mesleği isteyerek seçme durumuna göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre erkek hemşirelerin liderlik puan ortalamaları, kadın hemşirelerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Gauci ve ark. çalışmalarında, yönetim sisteminde erkek hemşirelerin lider-

liklerinin teşvik edildiği ve desteklendiğine yönelik algının bulunduğunu vurgulamışlardır.²⁶ Erkeklerin, kadınlara göre olaylara, sorunlara bakış açılarının daha farklı olması liderlik gibi rollerinin ön planda bulunmasına yol açabilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı kalıplarda incelendiğinde toplumda kadının bakım verici rollerinin ön planda olduğu, erkeklerin ise daha çok bir işin yönetimini sağlama gibi roller yüklediği görülmektedir. Toplumun belirlediği bu rol kalıpları profesyonel yaşamada aktarılabilmektedir. Bu durum sağlık bakım ortamlarında erkeklerin daha çok yönetimle ilgili rolleri tercih etmelerine neden olabilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu da yönetici hemşirelerin mesleki benlik toplam puanı, bakım ve liderlik puanlarının, klinik hemşirelerden daha yüksek olduğudur. Kantek ve Şimşek'in çalışmasında, yönetici hemşirelerin mesleki benliklerin pozitif olduğu ve bu alanda yeterliliklerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir.²⁷ Yönetici hemşireler klinik düzeni ve uyumu sağlama, meslektaşlarının gelişimini destekleme, liderlik becerilerini kullanarak sürekli gelişimi sağlamada aktif roller üstlenir. Üstlenilen bu roller, mesleki benliklerinin artmasını olumlu yönde etkilemektedir.

Eğitim durumuna göre lise mezunu hemşirelerde mesleki benlik puanının alt boyutlarından bakım puan ortalaması, lisansüstü mezun hemşirelerden daha düşük olduğu belirlenmiştir. Farklı düzeyde hemşirelik eğitime sahip olunması hemşirelerin mesleki uygulama becerilerinde farklılıkların oluşturmaya neden olmaktadır. Çalışmadan elde edilen bu bulgu hemşirelik bakımında eğitimin önemini vurgular niteliktedir. Sabancıoğulları ve Doğan'ın çalışmasında da mastır derecesine sahip olan hemşirelerin mesleki benlik puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.¹⁵ Hemşirelik mesleğinde eğitim farklılıklarının en aza indirilmesi, hemşirelerin eğitim düzeyinin artırılmasının desteklenmesi durumunda hemşireler mesleklerini profesyonel olarak gerçekleştirmiş olacaktırlar. Bu nedenle hemşirelerin lisansüstü eğitim almalarının desteklenmesi ve teşvik edilmesi için yöneticilere önemli sorumluluklar düştüğü düşünülmektedir.

Mesleği isteyerek gerçekleştiren hemşirelerin ve isteyerek seçen hemşirelik öğrencilerinin mesleki benlik puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer biçimde hemşirelerde mesleği iste-

yerek seçenlerin mesleki benlik saygısının yüksek olduğu belirlenmiştir.²⁸ Varol ve ark.nın çalışmasında da mesleki benlik saygısı bireylere yardım etme isteği nedeniyle mesleği seçen hemşirelik öğrencilerinde yüksek bulunmuştur.²⁹ Karaman ve ark.nın çalışmasında da hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun mesleği isteyerek seçtiği ve hemşirelik mesleği algının olumlu olduğu saptanmıştır.³⁰ Mesleğe ilişkin pozitif tutum ve algının mesleğe bağlılığı, mesleği profesyonel yönde gerçekleştirmeyi berabere getireceğinden meslek seçiminden başlayarak bireylerin yönlendirilmesi gerektiği saptanmıştır. Lisans eğitimi öncesinde kariyer seçiminde hemşirelik mesleğine ilişkin istekliliği oluşturacak bilgilendirici mesleki tanıtımlarının olması toplumun algı ve tutumlarının yanında bireysel algının şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Mesleğini severek ve isteyerek gerçekleştiren bireylerin varlığı ise mesleği daha ileri taşıyacaktır.

Çalışılan birimlere göre diğer birimlerde çalışan hemşirelerin değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve bilişsel kontrol ve esneklik toplam puan ortalaması, dahili birimler-cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerden daha yüksektir. Hemşirelerde bilişsel esnekliğin incelendiği bir çalışmada da çalışılan birime göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Diğer birimlerde çalışanların bilişsel esneklik puanları dahili, cerrahi ve yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bulgu çalışmamızı desteklemektedir.³¹ Çeşitli protokollerin gerçekleştirilmesi, hasta sirkülasyonunun yoğun olması, hasta başına düşen hemşire sayısının yetersiz olması ve iş yükü nedeniyle hemşireler buldukları birimlerde çalışma sürecinde stresi sıklıkla deneyimleyebilmektedir. Strese yönelik esnekliğin gelişmesi açısından diğer birimler avantaj konumunda olduğu görülmektedir. Bu nedenle benzer tutumların gelişimi için dahili, cerrahi birimler ve yoğun bakım birimlerinde çalışma koşulları düzenlenerek bu birimlerde çalışan hemşirelerin karşılaştığı stresörlerle daha etkili baş etmeleri sağlanabilir.

Araştırmanın bir diğer grubu olan hemşirelik öğrencilerinde bilişsel kontrol ve esneklik puanının $84,18 \pm 14,11$ olduğu belirlenmiştir. Pandemi de hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer bir puan ortalaması ($84,40 \pm 14,81$)

elde edilmiştir.³² Erkek hemşirelik öğrencilerinin bilişsel kontrol ve esneklik toplam puan ortalamalarının kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Tayhan ve ark. nin gerçekleştirdiği çalışmada kontrol puanının erkek öğrencilerde, kadın öğrencilerden yüksek olduğu saptanmıştır.³³ Strese dayalı esneklik ve kontrol gelişiminde cinsiyet farklılığının oluşma nedeni bireylerin yetiştirilme şekilleri ve toplumun cinsiyete özgü yüklediği rollerin etkili olduğu düşünülmektedir. Cinsiyet rollerinde eşitliğe dayalı bir tutum ise sorunların üstesinden gelmeye katkı sağlayacaktır.³⁴ Bu nedenle kadın öğrencilerinde sorunlar karşısında çözüm üretme ve kontrol sağlama becerilerinin gelişimi desteklenmelidir. Çalışmamıza paralel olarak bilişsel esnekliğin cinsiyete göre değişmediği çalışmada bulunmaktadır.¹²

Çalışmamızda bilişsel kontrol ve esneklik puanları arttıkça mesleki benlik puanının da arttığı saptanmıştır. Kılıç ve ark.nın çalışmasında, hemşirelerde bilişsel esneklik puanı arttıkça mesleki otonomilerinin de arttığı belirlenmiştir.³⁵ Hemşirelik mesleğinde değişen çeşitli durumlar ve stresörlere karşı etkin baş etme tekniklerinin benimsenmesi mesleki yaşama ilişkin tutumları, sorumlulukları ve mesleki kimliği olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma bir üniversitedeki hemşirelik öğrencileri ve bir il ve ile bağlı ilçelerde çalışan hemşirelerle sınırlıdır. Kesitsel türde tasarlanan bu çalışmadan elde edilen veriler herhangi bir nedenselliğe ilişkin bulgu ortaya konulmamaktadır.

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular hemşirelerin, hemşirelik öğrencilerine göre bilişsel kontrol ve esneklik puanlarının ve mesleki benlik düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerde cinsiyet, eğitim durumu, mesleği isteyerek seçme durumlarına göre mesleki benlik puanlarının farklılaştığı saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin mesleğe ilişkin bilgi, iletişim, bakım puanlarının daha düşük olduğundan eğitim süreci boyunca becerilerinin kazanımı gerekmektedir. Mesleki benlik ve bilişsel esneklik kontrol puanları arasında pozitif yönde ilişki elde

edilmiştir. İleri çalışmalarda her iki gruba yönelik uygulanan esneklik ve kontrol düzeyini artırmaya ilişkin müdahale çalışmalarının etkinliği incelenebilir. Mesleki benlik gelişimi açısından da uzun dönem çalışmalarla hemşirelik eğitiminin başlangıcından mesleki yaşamın sürdürülmesine kadar olan süreç izlenebilir.

Teşekkür

Yazarlar proje desteği için TÜBİTAK'a teşekkür etmektedir. Ayrıca bu çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerine ve hemşirelere teşekkür etmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma, 2022 yılı 1. Dönemde TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenmiştir (Proje no: 1919B012205759).

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Adeviye Aydın; **Tasarım:** Adeviye Aydın; **Denetleme/Danışmanlık:** Adeviye Aydın; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Adeviye Aydın, Selin Uçgun, Şevval Çelik, Murat Can Aydın; **Analiz ve/veya Yorum:** Adeviye Aydın; **Kaynak Taraması:** Adeviye Aydın, Selin Uçgun, Şevval Çelik, Murat Can Aydın; **Makalenin Yazımı:** Adeviye Aydın; **Eleştirel İnceleme:** Adeviye Aydın; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından destek sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Zabin LM, Zaitoun RSA, Sweity EM, de Tantiillo L. The relationship between job stress and patient safety culture among nurses: a systematic review. *BMC Nurs.* 2023;22(1):39. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Cabrera-Aguilar E, Zevallos-Francia M, Morales-García M, Ramírez-Coronel AA, Morales-García SB, Sairitupa-Sanchez LZ, et al. Resilience and stress as predictors of work engagement: the mediating role of self-efficacy in nurses. *Front Psychiatry.* 2023;14:1202048. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Hetzel-Riggin MD, Swords BA, Tuang HL, Deck JM, Spurgeon NS. Work engagement and resiliency impact the relationship between nursing stress and burnout. *Psychol Rep.* 2020;123(5):1835-53. [Crossref] [PubMed]
- Badu E, O'Brien AP, Mitchell R, Rubin M, James C, McNeil K, et al. Workplace stress and resilience in the Australian nursing workforce: a comprehensive integrative review. *Int J Ment Health Nurs.* 2020;29(1):5-34. [Crossref] [PubMed]
- Aslan H, Aktürk U. Nursing education stress levels of nursing students and the associated factors. *Annals of Medical of Research.* 2018;25(4):660-6. [Crossref]
- Admi H, Moshe-Eilon Y, Sharon D, Mann M. Nursing students' stress and satisfaction in clinical practice along different stages: a cross-sectional study. *Nurse Educ Today.* 2018;68:86-92. [Crossref] [PubMed]
- Çuhadaroğlu A. Bilişsel esnekliğin yordayıcıları [Predictors of cognitive flexibility]. *Cumhuriyet International Journal of Education.* 2013;2(1):86-101. [Link]
- Gabrys RL, Tabri N, Anisman H, Matheson K. Cognitive control and flexibility in the context of stress and depressive symptoms: the cognitive control and flexibility questionnaire. *Front Psychol.* 2018;9:2219. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Dennis JP, Vander Wal JS. The cognitive flexibility inventory: instrument development and estimates of reliability and validity. *Cognit Ther Res.* 2010;34(3):241-53. [Crossref]
- Sağar ME. Predictive role of cognitive flexibility and self-control on social media addiction in university students. *International Education Studies.* 2021;14(4):1-10. [Crossref]
- Demirtaş AS. Predictive roles of state hope and cognitive control/flexibility in state anxiety during COVID-19 outbreak in Turkey. *Düşünen Adam.* 2021;34(1):89-96. [Crossref]
- Turan N, Durgun H, Kaya H, Ertaş G, Kuvan D. Hemşirelik öğrencilerinin stres durumları ile bilişsel esneklik düzeyleri arasındaki ilişki [The relationship between stress status and cognitive flexibility levels of nursing students]. *JAREN.* 2019;5(1):59-66. [Crossref]
- Uysal N, Ünal Toprak F. Hemşirelik öğrencilerinin akademik başarıları ile stres ve bilişsel esneklik ilişkisinin belirlenmesi [The relationship between nursing students' academic achievement and stress and cognitive flexibility]. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi.* 2021;4(2):248-54. [Crossref]
- Hensel D. Relationships among nurses' professional self-concept, health, and lifestyles. *West J Nurs Res.* 2011;33(1):45-62. [Crossref] [PubMed]
- Sabancıoğulları S, Doğan S. Professional self-concept in nurses and related factors: a sample from Turkey. *International Journal of Caring Sciences.* 2017;10(3):1676-84. [Link]
- Jahromi ZB, Jahanbin I, Sharif F, Ghodsbin F, Keshavarzi S. Investigation of the professional self-concept of nursing students in Shiraz, Iran. *Central European Journal of Nursing and Midwifery.* 2014;5(3):112-6. [Crossref]
- Mohajer S, Tang LY, Chong MC, Danaee M, Mazlum SR, Bagheri N. Evaluation of professional self-concept and its relationship factors: a study among nursing students in Mashhad University of Medical Sciences, Iran. *Iranian Red Crescent Medical Journal.* 2021;23(12):1-8. [Crossref]
- Barry A, Parvan K, Tabrizi FJ, Sarbakhsh P, Safa B. Is professional self-concept associated with stress among nursing students in clinical setting: a descriptive correlational research. *Crescent Journal of Medical and Biological Sciences.* 2019;6(2):191-5. [Link]
- Demirtaş AS. Stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik: bir ölçek uyarlama çalışması [Cognitive control and cognitive flexibility in the context of stress: a scale adaptation]. *Psikoloji Çalışmaları.* 2019;39(2):345-68. [Crossref]
- Cowin L. Measuring nurses' self-concept. *West J Nurs Res.* 2001;23(3):313-25. [Crossref] [PubMed]

21. Zencir G, Zencir M, Khorshid L. Adaptation of the Turkish version of nurses' self concept questionnaire. *int J Nurs Sci.* 2018;6(1):43-9. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
22. Dehghani F, Bahari Z. The mediating role of cognitive flexibility in the relationship between job stress and psychological wellbeing of nurses. *Iran Journal of Nursing.* 2021;34(133):16-27. [[Crossref](#)]
23. Başar G, Akın S, Durna Z. Hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde problem çözme ve iletişim becerilerinin değerlendirilmesi [Evaluation of nurses' and nursing students' problemsolving skills and communication skills]. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2015;4(1):125-47. [[Link](#)]
24. Huang Q, Pun J. Views of hospital nurses and nursing students on nursing engagement-bridging the gap through communication courses. *Front Psychol.* 2022;13:915147. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
25. Bal Özkaptan B, Güner Ö. Attitudes of nurses and nursing students towards evidence-based nursing. *Journal of General Health Sciences.* 2023;5(1):11-21. [[Crossref](#)]
26. Gauci P, Peters K, O'Reilly K, Elmir R. The experience of workplace gender discrimination for women registered nurses: a qualitative study. *J Adv Nurs.* 2022;78(6):1743-54. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
27. Kantek F, Şimşek B. Factors relating to professional self-concept among nurse managers. *J Clin Nurs.* 2017;26(23-24):4293-9. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
28. Güven ŞD, Ünsal A. Hemşirelerde mesleki benlik saygısı ve mesleğe bağlılık arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Determining the relationship between professional self-esteem and professional commitment in nurses]. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi.* 2022;9(3):383-91. [[Crossref](#)]
29. Varol E, Bakan AB, Karadağ Arlı Ş. Hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde benlik saygısı ile mesleki benlik saygısının incelenmesi [Examination of self-esteem and professional self-esteem in nurses and students in nursing]. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.* 2020;29(6):407-13. [[Crossref](#)]
30. Karaman F, Yerebakan AN, Çakmak S. Choosing nursing as a profession during the Covid-19 pandemic. *Journal of General Health Sciences.* 2022;4(1):29-37. [[Crossref](#)]
31. Polat Ş, Afşar Doğrusöz L, Yeşil A. The relationship between cognitive flexibility and happiness among nurses. *Perspect Psychiatr Care.* 2022;58(4):2862-71. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
32. Bayrak Kahraman B, Mersin S, Acun A. Relationship cognitive control and flexibility and anxiety in the times of the Covid-19 pandemic in nursing students: a cross-sectional study. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology.* 2022;4(4):324-31. [[Crossref](#)]
33. Tayhan A, Çetinkaya A, Özmen D, Şahin Büyük D, Uyar F. Hemşirelik öğrencilerinin akademik başarılarına göre yaratıcı düşünce ve bilişsel esneklik düzeylerinin karşılaştırılması [Comparison of creative thinking and cognitive flexibility levels according to academic achievements of nursing students]. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi.* 2023;10(1):42-51. [[Crossref](#)]
34. Abiç A, Temizkan Sekizler E, Vefikuluçay Yılmaz D. Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile flört şiddeti arasındaki ilişki [The relationship between gender roles attitudes and dating violence of nursing students]. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2022;4(3):235-46. [[Crossref](#)]
35. Kılıç Z, Uzdil N, Günaydın Y. The effect of cognitive flexibility in nurses on attitudes to professional autonomy. *Nurs Ethics.* 2024;31(2-3):321-30. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]